

ОСМИСЛЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ У ФІЛОСОФСЬКОМУ КОНТЕКСТІ Й СУЧАСНОМУ ЦИФРОВОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Левицький В. О.

доктор історичних наук, доцент,
завідувач кафедри історії, теорії держави і права та філософії
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
ORCID ID: 0000-0001-6096-5443

Радинський С. В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та фінансів
Тернопільського національного технічного університету
імені Івана Пулюя
ORCID ID: 0000-0002-5457-0143

Радинська С. С.

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Університету інформаційних технологій та менеджменту
м. Жешув (Польща)
ORCID ID: 0009-0005-6870-4914

У статті осмислюється історична освіта у філософському контексті, аналізуються визначення предмета дослідження філософії освіти в контексті її адаптації до сучасного цифрового освітнього середовища та придатності до застосування в історичних дослідженнях філософії педагогічної думки минулого. Актуалізується проблема відповідності теоретико-методологічних і світоглядних засад історичної освіти до сучасних етнокультурних і соціальних викликів, що й виокремило філософське осмислення історичної освіти в особливу сферу пізнання. Досліджується становлення філософського розуміння історії, історичної освіти. Використовуючи філософський аналіз історичної освіти, показано, що вона залежить не лише від наукового, технологічного, культурного станів розвитку суспільства, а й через свій теоретико-методологічний апарат від реалізації усталених філософських парадигм у різних педагогічних практиках. Виокремлюються такі проблеми історичної освіти, як трансформація її в складну спеціалізовану систему, котрій притаманні власні закономірності функціонування й розвитку; універсальність історичної освіти, що викликана потребами суспільства й особистості в постійній модернізації наукових знань; посилення кризи історичної освіти, що виражається в різних підходах до її методології, трактування, неприйняття її результатів й у розриві між рівнем підготовки спеціалістів-істориків і потребами сучасного цифрового глобалізованого суспільства.

Указано на необхідність формування філософського погляду на історичну освіту як на особливу дослідницьку галузь громадянської освіти з огляду на прогрес у суспільстві та змінне місце людини в ньому, адже освіта не є відокремленою сферою життя суспільства; інституції освіти постійно диверсифікуються й об'єднуються водночас. Розглянуто основні наукові пріоритети історичної освіти як галузі людського знання в умовах цифрового середовища. Запропоновано теоретико-методологічні й практичні підходи до організації дистанційного навчання історії й використання інтерактивних методів, виокремлено методичний підхід щодо використання іммерсійних цифрових технологій під час застосування інновацій у діяльності освітніх закладів.

Ключові слова: історична освіта, філософія, педагогіка, освітнє середовище, педагогічні практики, інформаційна цивілізація, цифровізація.

Levytskyi V. O., Radynskyi S. V., Radynska S. S. Understanding historical education in the philosophical context and the modern digital educational environment

The article analyzes historical education in a philosophical context, analyzes the definition of the subject of study of the philosophy of education in the context of its adaptation to the modern digital educational

environment and the suitability for application in historical studies of the philosophy of pedagogical thought of the past. The problem of the correspondence of the theoretical and methodological and worldview principles of historical education to modern ethnocultural and social challenges is highlighted, which singled out the philosophical understanding of historical education as a special sphere of knowledge. The formation of the philosophical understanding of history, historical education is analyzed. Using the philosophical analysis of historical education, it is shown that it does not simply depend on the scientific, technological, cultural state of development of society, but also through its theoretical and methodological apparatus, the implementation of established philosophical paradigms in various pedagogical practices. The following problems of historical education are highlighted, such as its transformation into a complex specialized system, which has its own laws of functioning and development; universalization of historical education, which is caused by the needs of society and the individual in the constant modernization of scientific knowledge; the intensification of the crisis of historical education, which is expressed in different approaches to its methodology, interpretation, rejection of its results and in the gap between the level of training of historians and the needs of a modern digital globalized society.

The need to form a philosophical view of historical education as a special research field of civic education is indicated in view of progress in society and the changing place of man in it, because education is not a separate sphere of social life; educational institutions are constantly diversifying and merging at the same time. The main scientific priorities of historical education as a branch of human knowledge in the digital environment are considered. Theoretical, methodological and practical approaches to the organization of distance learning of history and the use of interactive methods are proposed, a methodological approach to the use of immersive digital technologies in the application of innovations in the activities of educational institutions is highlighted.

Key words: *historical education, philosophy, pedagogy, educational environment, pedagogical practices, information civilization, digitalization.*

Вступ. З-поміж наявних галузей знань про людину саме освіта вирізняється використанням надбань педагогічних поглядів, різноманітністю трактувань її ідеалів і мети. У наукових колах припускають, що філософія освіти є специфічною прикладною філософією, а також ототожнюють філософію освіти із загальною педагогікою. Існують погляди, що репрезентують філософію освіти як самостійну сферу наукових знань. Також є підходи, що визначають філософію освіти як загальну теорію людини і світу. Ми спробуємо висловитися з проблеми актуалізації історичної освіти в епоху утвердження інформаційної цивілізації, що потребує розроблення способів екстраполяції філософських поглядів на освітній процес.

Актуальність дослідження визначається характерними особливостями сучасної освіти й відповідними супутніми трансформаціями філософських поглядів на історію та педагогіку, які мають осмислюватися на основі новітніх теоретико-методологічних уявлень. Рациональні відображення в системі пізнавальної діяльності людини переосмислюють свій статус. Це відбувається внаслідок запровадження досягнень інформаційної революції та кризи класичних освітніх концепцій поряд

із проявами небезпеки гіпертрофованої експансії штучного інтелекту. Тому продукуються нові вимоги до засобів пізнавальної діяльності й навчання за одночасного стимулювання парадигмального оновлення освіти.

Проблеми розвитку історичної освіти, філософії освіти, їх адаптацію до сучасних цифрових технологій розглядали багато дослідників. У колективній монографії «Цифрові технології в освіті: сучасний досвід, проблеми та перспективи» [9] автори проаналізували теоретико-методологічні й прикладні підходи щодо організації дистанційного навчання в закладах вищої освіти та використання інтерактивних методів навчання. Значну увагу звернено на результати опитування у сфері громадянської освіти на платформі дистанційної громадянської освіти, що дає змогу покращити розвиток громадянських компетентностей згідно із запитами й інтересами українського суспільства. У монографії запропоновано методичний підхід з використання імерсійних цифрових технологій в інноваційній діяльності закладів освіти й заохочення трансферу знань у реальний сектор економіки. Також наведено кращі практики впровадження цифрових технологій та оцінено результати інноваційної

освітньої діяльності серед закладів середньої освіти.

С. Кузьміна [4] у статті аналізує філософію освіти як об'єкт історико-філософських досліджень, окреслює визначення предмета сучасної філософії освіти й виховання з точки зору їхньої придатності до використання у вивченні філософсько-педагогічної думки з історичного погляду; розглядає проблему критеріїв періодизації історії філософсько-освітніх поглядів.

Науковець О. Базалук [1] запропонував нову структуру філософії освіти, яка збагачує розуміння її предмета, цілей і методів. Автор репрезентував філософію освіти в концепції постмодернізму як піраміду, на фундаменті якої перебувають синтезуючі постулати про людину як суб'єкт та об'єкт дослідження, що зосереджені в філософській антропології. В основі піраміди – психологія як наука, яка вивчає закономірності виникнення, розвитку й функціонування психіки. Завершує уявну «піраміду» педагогіка. О. Базалук навів у роботі висновки, що філософія освіти в новому науковому розумінні – це не лише теоретичні осмислення основ і концепцій освітнього процесу, а й практика, безпосереднє втілення теоретичних напрацювань в освіті в життєву реальність.

Дослідники Н. Корильчук, Л. Дзевицька, С. Василюк-Зайцева [3] виокремили кілька шляхів подолання застарілих методів навчання через реформування навчальних програм для орієнтації їх на розвиток критичного мислення та навичок вирішення проблем. Досягти цього можна шляхом збільшення проєктного, практичного навчання й заохочення педагогів використовувати сучасні інтерактивні методи навчання. Також децентралізація системи освіти й більша автономія закладам освіти й викладачам дасть їм змогу експериментувати з новітніми методами навчання та якісніше задовольняти освітні потреби здобувачів. Інвестиції в технології й інші ресурси для розвитку інтерактивного навчання можливі за залучення державно-приватного партнерства для подолання розриву у фінансуванні та ресурсах.

Л. Панченко [6] актуалізує проблему суспільного покликання філософії освіти в умо-

вах глобальних трансформацій, відповідність теоретичних, методологічних і світоглядних засад освіти сучасним цивілізаційним викликам, що й зумовило виокремлення філософії освіти в особливу сферу знання. Авторка осмислює становлення філософії освіти, розглядає окремі визначення й підходи до її розуміння, виокремлює основні наукові пріоритети освіти як галузі в умовах глобальних трансформацій.

Проте така актуальна проблематика потребує подальших досліджень для кращого розуміння необхідності поєднання давніх гуманітарних наук із новітніми суспільними процесами.

Предметом дослідження є філософія поглядів на історичну освіту та її рефлексія на освітній процес. На основі аналізу наукових робіт автори показали нові підходи до поглядів на структуру історичної освіти, збагатили розуміння її предмета, цілей і методів.

Метою роботи є наукове обґрунтування й розроблення підходів для філософського осмислення історичної освіти, забезпечення рівного наукового доступу до освітніх послуг в умовах соціально-економічних і політичних змін і децентралізації.

Методи та методики дослідження. Дослідження проблеми ґрунтується на загальнонаукових і спеціальних методах, всебічному огляді наукових праць і практик, що стосуються історичної освіти в контексті її філософського осмислення, з акцентом на технологічний стан суспільства, децентралізацію з урахуванням особливостей дистанційного навчання й використання цифрових трансформацій в Україні та світі. Необхідними теоретико-методологічними умовами й засобами оновлення освітніх процесів є філософсько-освітні рефлексії раціонального пізнання, що вимагають уточнення його змісту, структури та закономірностей, осмислення репрезентації й утілення історичного знання в освітній простір.

Метод порівняльного аналізу, що задіювався для вивчення міжнародного досвіду у сфері освітньої політики, автономії закладів освіти, упровадження цифровізації для підвищення якості навчання, доступності освітніх послуг, дав змогу сформулювати рекомендації для українських реалій.

Автори використали діалектичний метод, який дав змогу в дослідженні виявити комбінацію кількісних і якісних змін, простежити відповідність цілей, що стосуються історичної освіти та її можливостей в інформаційно-пропагандистській площині.

Дані збирали з офіційних державних джерел, статистичних матеріалів, аналіз яких виявив доступність освітніх послуг у поточних умовах соціально-економічних викликів і воєнних дій. При кількісному аналізі застосовано методи кореляційного аналізу, що виявили взаємозв'язки між рівнем фінансування освітніх послуг, станом інфраструктури й ефективністю результатів навчання.

Також вивчено концептуальну модель для оцінювання доступу до освітніх послуг, що враховує економічний потенціал населення, рівень адміністрування та цифрові можливості.

Загалом філософські концепції історії відіграють у педагогічному процесі роль допоміжних парадигм через здійснення специфічних функцій – світоглядної, методологічної, герменевтичної, аксіологічної, тому можуть розглядатися як педагогічне теоретизування, адже відбуваються на проблемних полях педагогічної науки [4, с. 11].

Результати. Філософія історичної освіти має оперувати власне «духом епохи», який існує незалежно від нашого усвідомлення, відчуття, рефлексії й разом із ними, через них і завдяки їм. Ми переймаємося подібним «духом», мислимо його категоріями, утілюємо їх культурно-освітню дійсність через матеріальну й духовну діяльність. Унаслідок існування цього духу ми проживаємо в обіймах епохи як її суб'єкти та представники. І ті, хто відмежовуються від нього, «випадають» із контексту епохи, живуть певними минулими уявленнями або випереджають час, стаючи пророками. Цей «Дух епохи» надихає нас на життя, підготовка до якого здійснюється через релігію і науку, культуру і мистецтво, освіту й інші формовияви духу. Таке бачення «Філософії духу (епохи)» вказує на ту єдину філософію історичної освіти, яка дає змогу організовувати її (як за формою, так і за змістом) згідно із загальною історичною традицією та викликами часу [8, с. 57].

Наявні дослідження філософсько-педагогічної думки минулого нині окреслюють потуги виокремлення предметного напрямку в історико-філософській науці – філософії історичної освіти. Мотивує до нього поява від початку XX ст. дисципліни – філософії освіти. Уважаємо, що вивчення філософсько-педагогічних дискурсів минулого є важливим через призму ідентифікації їх автентичних змісту й форми. У цьому прихована методологічна дилема, яка за наявності історичної дисципліни спокушає перенести її проект у минуле. Проте в цьому випадку натрапляємо на очевидну «пастку модернізації». Але варто пам'ятати слова Поля Рікера, що «чистий історик, який не шукає нічого нового, – нонсенс». Тому в сучасній філософії історичної освіти ми викристалізовуємо формати філософсько-педагогічної доцільності, які допоможуть ідентифікувати аналоги в історії [4, с. 11].

Освіта, особливо університетська, має розвивати універсальні здібності студентів, здатність мислити на основі власного вибору, прагнути не піддаватися ідеологізації від політиків, викладачів і соціуму. Освіту охоплює всеосяжність симулякрів, стурбованість еквівалентності дипломів, які повинні засвідчувати здобуті знання. Екзистенційно існує ризикова довіра до освітньо-культурного простору університетів, адже освіта постійно вимагає оновлення актуалізації інформації, глобальних електронних систем, цифрових технологій, кіберпростору. Чинна концепція ЮНЕСКО розвитку суспільства, ґрунтованого на знаннях, указує на «цифрову солідарність», «цифровий розрив», відмінності інформаційного забезпечення різних країн в економіці, освіті, політиці, медицині тощо. Водночас розвиваються нові технології, 3D-комунікації, голографія, тривимірні моделі людини [10, с. 130–131].

Осмилення освітніх процесів професійними істориками перетворюється на власне педагогічні, коли вони торкаються освіти й виховання. Звичайно, направлене на історико-педагогічну проблематику, воно зберігає властивості філософського, тобто реалізовує притаманні собі категорії й методи. Тому однозначно історик, укорінений у філософію освіти, здатний імплантувати сучасні міждисциплі-

нарні формоутворення в ідейне середовище минулого, ідентифікувати предмет своїх досліджень як педагогічно спеціалізоване історико-філософське мислення. Таке формулювання дає змогу продукувати нові форми історичного філософсько-педагогічного мислення, урахувати історичну специфіку освіти, яку цікавить насамперед те, що відбувалося і що сталося. Тому закономірно розуміти предмет у динаміці, а історичне філософсько-педагогічне мислення – як міст між філософським і педагогічним складниками [4, с. 14].

Інтелектуальній історії притаманна постійно діюча взаємодія філософії та педагогіки, адже педагогічні системи мають своїм підґрунтям певну філософську систему, а кожна філософська система практично втілювалася та реалізувалася через педагогічні принципи й ідеї. Ці сегменти культури, науки, духовного життя суспільства пов'язані між собою. Історія, педагогіка, філософія спрямовують свої дослідження на людину, формування її духовного світу, загальної культури, підготовку до життя. Проблемою є синтезоване поєднання функцій історичної освіти, яка змінюється в просторі й часі [8, с. 7].

Філософія історичної освіти має не лише досліджувати процес освіти, а й стати процесом, дією, запитуванням, спрямованим на всебічну реалізацію внутрішніх творчих потенціалів як окремої особи, так і потенціалу конкретних мікро- й макросоціальних груп загалом. Філософія історичної освіти є активним началом, яке формує усталені світоглядні основи в здобувачів освіти, дає внутрішні потенціали формування особистості, розвиває історично сформовані архетипи, зберігає, розвиває, передає поколінням історико-культурні цінності й традиції. Філософія історичної освіти виходить за межі теоретизування та прогнозування, намагається предметно моделювати, впливати на формування громадянина й суспільства. Філософія історичної освіти як процес має впливати на освітню політику, державну освітню модель, стимулювати й мобілізувати національну ідею, просувати світоглядні основи й формувати основні характеристики громадянина, активного учасника спільноти, держави, нації, які базуються на теоретичних напрацюваннях [1, с. 14].

Потреба в інноваціях і їхньому ефективному трансфері в Україні пов'язана з вимогами трансформації сировинно-орієнтованої низькотехнологічної економіки України в умовах повномасштабної війни росії проти України, що спричиняє руйнування інфраструктури та виробничих потужностей, розрив логістики. Вища освіта розглядається як інноваційний двигун і каталізатор поступового розвитку, водночас інтеграція цих ролей найкраще втілюється в залученні вищої освіти до інноваційних систем. У цьому контексті є проблема розвитку імерсійних цифрових технологій через відсутність чи обмеженість доступу до певних ресурсів. Запровадження цифрових технологій об'єднає науковців у єдину мережу й забезпечить їхню взаємодію. Для впровадження цифрових технологій необхідно задіяти всі види ресурсів і доступ до них усіх суб'єктів інноваційного процесу [9, с. 6–18].

Сучасне суспільство нестримно використовує інноваційні процеси у сфері історичної освіти, що стало наслідком прогресу в галуз комп'ютерних наук. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій призвів до модернізації системи освіти загалом, зміст якої полягає в упровадженні дистанційного навчання.

У викладанні історії мультимедійні технології застосовуються у формі мультимедійних презентацій. Під час підготовки вчителів історії презентації дають змогу використовувати відеофрагменти, діаграми, карти, портрети історичних діячів, малюнки, створюють візуальний та інформаційний образ об'єктів, які досліджуються. Так, при викладанні курсів «Історія України», «Всесвітня історія» презентації допомагають урізноманітнити методи подачі лекційного матеріалу й унаочнити процеси, об'єкти, події та явища. Також презентації можна використовувати для самостійної роботи, під час якої здобувачі вищої освіти отримують навички роботи з різноманітними історичними джерелами, виокремлення причинно-наслідкових зв'язків подій і процесів. Такі форми роботи посилюють зацікавленість історією і спонукають до самостійних досліджень минулого [2, с. 9].

Викладачі історії активно впроваджують інтерактивні карти в навчальний процес, адже

вони зручні у використанні й розширюють можливості самостійної роботи. В історичній освіті найбільш популярними ресурсами є Timemaps (інтерактивний історичний атлас, карти якого накладені на супутникову карту Google; за допомогою якого можна віднайти кордони й назви держав у різні епохи); Battles (інтерактивна карта світу, де зібрані всі задокументовані битви та військові конфлікти). Під час вивчення курсів з історії використання інтерактивних карт дає змогу майбутнім учителям історії малювати на карті, показувати стрілочками напрями переміщення військ, робити позначки [2, с. 10].

Поява інформаційного суспільства тісно пов'язана з усвідомленням фундаментальної ролі інформації в розвитку людства, розглядається в соціокультурному контексті інформаційних технологій, інформаційних ресурсів, комп'ютеризації, інформатизації як основний детермінант становлення сучасної епохи. Провідними аспектами такого суспільства стають технологічний та економічний. Система освіти відреагувала на ці тенденції комп'ютеризацією та інформатизацією, модернізацією навчального процесу. Тому головним завданням освітньої сфери є формування інноваційного мислення, орієнтованого на створення ефективних новацій і конструктивне ставлення до нововведень як важливої особистої й суспільної цінності [5, с. 57–58].

Висновки. Отже, дослідження є доказом, що філософське осмислення історичної освіти в новому розумінні – це не лише теоретичне охоплення підвалин і проявів освітнього процесу, а й безпосереднє практичне втілення теоретичних напрацювань в освіті в повсякденне життя. Історична освіта перманентно здійснює пошуки, обґрунтовує проекти освіти майбутнього, ініціює концептуальні пропозиції з реорганізації підходів до вивчення історії.

Проте такі проекти не обов'язково мають бути адекватними наявним економічним, культурним і соціальним ресурсам країни. Вони повинні пропонувати нові візії, випереджати час, показувати перспективи як історичної освіти, так і філософсько-педагогічної думки й освітньої системи загалом. Історична освіта має базуватися не лише на людському минулому, способі осмислення себе у світі, а й на змінах у культурі емоційного переживання, ціннісних орієнтаціях, нових видах діяльності, способу життя, поведінки як в особисто-індивідуальному, так і в суспільно-планетарному масштабах. Тому найважливішими засобами розв'язання освітніх проблем є новітні підходи до осмислення історії, філософії, культури, мистецтва, технологій, які також повинні зазнати змін, зблизити предметний зміст освітньо-наукової діяльності з практичною спрямованістю, запровадити гуманістичні критерії під час оцінювання результатів своєї діяльності.

Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у дистанційному навчанні вчителів історії передбачає гнучкість організації навчального процесу й дієвість всебічного освітнього дискурсу. Включення цифровізації в професійну діяльність здобувачів вищої освіти дає змогу розвивати їхні якісні вміння та навички фахівця й формувати особистісно-професійну підготовку.

Але таке науково-методологічне окреслення не знімає остаточно проблеми стихійного ототожнення сучасних стереотипів з минулим, хоча й формує послідовні позиції історизму, що базуються на презумпції унікальності й неповторності кожної події. Тому для забезпечення унісонного поєднання гуманітарно-технологічних прийомів в освіті необхідно вдосконалювати методологічні підходи і стратегії дослідження в подальших наукових розвідках.

Список використаних джерел

1. Базалук О. Постмодернізм: філософія освіти. *Future Human Image*. 2015. № 2(5). С. 9–22. URL: <https://www.fhijournal.org/wp-content/uploads/2015/07/2-5-2015-01-bazaluk.pdf>.
2. Башли М. І. Особливості використання ІКТ в умовах дистанційного навчання майбутніх вчителів історії. *Актуальні проблеми історичної освіти* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Херсон, 18 березня 2021 р.). Херсон : Вид-во ХДУ, 2021. С. 8–13.

3. Корильчук Н. І., Дзевицька Л. С., Василюк-Зайцева С. В. Проблеми та перспективи сучасної освіти України: спроби наукової рефлексії. *Академічні візії*. 2023. Вип. 16. <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/164/152> (дата звернення: 25.05.2025).
4. Кузьміна С. Л. Філософія освіти як предмет історико-філософських досліджень. *Наукові записки НаУКМА. Серія «Філософія та релігієзнавство»*. 2007. Том 63. С. 11–15.
5. Кучера Т., Насонова Л., Дейнека В. Філософія освіти : навчальний посібник для осіб, що навчаються в магістратурі за спеціальністю «Педагогіка вищої школи». Харків : ХНМУ, 2015. 63 с.
6. Панченко Л. Суспільне покликання філософії освіти в умовах глобальних трансформацій. *Філософія освіти*. 2014. № 2(15). С. 131–140.
7. Філософія освіти і науки : навчальний посібник / І. С. Алексейчук та ін. 2-е вид., перероб. та доповн. Слов'янськ, 2019. 365 с.
8. Філософія освіти : навчальний посібник / за заг. ред. В. Андрущенка, І. Передбурської. Київ : Вид-во НПУ ім. М. Драгоманова, 2009. 329 с.
9. Цифрові технології в освіті: сучасний досвід, проблеми та перспективи : монографія / Т. А. Васильєва та ін. ; за заг. ред. д-ки екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої, д-ра екон. наук, проф. Ю. М. Петрушенка. Суми : Сумський державний університет, 2022. 150 с.
10. Черепанова С. Філософія освіти: до питання концептуалізації. *Філософія освіти. Philosophy of Education*. 2021. № 27 (2). С. 116–137. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2021-27-2-8>.

References

1. Bazaluk O. (2015). Postmodernizm: filosofia osvity. [Postmodernism: philosophy of education]. *Future Human Image*. № 2 (5). Pp. 9–22 [in Ukrainian].
2. Bashly M. I. (2021). Osoblyvosti vykorystannia IKT v umovakh dystantsiinoho navchannia maibutnikh vchyteliv istorii. [Features of the use of ICT in the conditions of distance learning for future history teachers]. *Aktualni problemy istorychnoi osvity: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii. (Kherson, 18 bereznia 2021 r.). [Current problems of historical education: materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference. (Kherson, March 18, 2021). Kherson: Publishing house of KhSU].* Kherson: Vyd-vo KhDU. Pp. 8–13 [in Ukrainian].
3. Korylchuk N. I., Dzevytska L. S., Vasyliuk-Zaitseva S. V. (2023) Problemy ta perspektyvy suchasnoi osvity Ukrainy: sprobny naukovoi refleksii. [Problems and prospects of modern education in Ukraine: attempts at scientific reflection] *Akademichni vizii. [Academic visions]*. № 16. <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/164/152> (data zvernennia do resursu 25.05.2025 roku) [in Ukrainian].
4. Kuzmina S. L. (2007). Filosofii osvity yak predmet istoryko-filosofskykh doslidzhen. [Philosophy of education as a subject of historical and philosophical research] *Naukovi zapysky NaUKMA. Ser. Filosofii ta relihiieznavstvo. [Scientific notes of the NaUKMA. Ser. Philosophy and religious studies]* Tom 63. Pp. 11–15 [in Ukrainian].
5. Navchalnyi posibnyk z kursu «Filosofii osvity» dlia osib, shcho navchaiutsia v mahistraturi za spetsialnistiu «Pedagogika vyshchoi shkoly» (2015). / T. Kuchera, L. Nasonova, V. Deineka. Kharkiv: KhNMU. 63 p. [in Ukrainian].
6. Panchenko L. (2014) Suspilne poklykannia filosofii osvity v umovakh hlobalnykh transformatsii. [Social calling of the philosophy of education in the conditions of global transformations]. *Filosofii osvity. [Philosophy of Education]*. № 2 (15). Pp. 131–140 [in Ukrainian].
7. Filosofii osvity i nauky: navch. posib. [Philosophy of education and science: teaching aids] / I. S. Alekseichuk ta in. 2-he vyd. pererobl. ta dopovn. (2019). Sloviansk. 365 p. [in Ukrainian].
8. Filosofii osvity: Navchalnyi posibnyk [Philosophy of Education: Textbook] / Za zah. red. V. Andrushchenka, I. Peredborskoï. (2009). Kyiv: Vyd-vo NPU im. M. Drahomanova. 329 p. [in Ukrainian].
9. Tsyfrovii tekhnolohii v osviti: suchasnyi dosvid, problemy ta perspektyvy: monohrafiia / T. A. Vasylieva ta in.; za zah. red. d-rky ekon. nauk, prof. T. A. Vasylievoi, d-ra ekon. nauk, prof. Yu. M. Petrushenka. Sumy: Sumskiy derzhavnyi universytet. (2022). 150 p. [in Ukrainian].
10. Cherepanova S. (2021) Filosofii osvity: do pytannia kontseptualizatsii. [Philosophy of Education: to the issue of conceptualization] *Filosofii osvity. Philosophy of Education. [Philosophy of Education. Philosophy of Education]*. № 27(2). Pp. 116–137 [in Ukrainian].